

Rafał Michliński

Instytut Pamięci Narodowej

ORCID: 0000-0002-6389-2371

Amerykańscy lotnicy w wojnie polsko-bolszewickiej

Słowa kluczowe

wojna polsko-bolszewicka, 7. Eskadra Myśliwska im. T. Kościuszki, amerykańscy lotnicy, wspomnienia wojenne, recenzja

Streszczenie

Po ponad 80 latach od wydania amerykańskiego, na polskim rynku ukazała się w całości praca K.M. Murraya – amerykańskiego lotnika, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej pt. *Skrzydła nad Polską. 7 Eskadra Myśliwska im. Tadeusza Kościuszki*. Książka, bazująca na wspomnieniach kolegów oraz dzienniku bojowym Eskadry, stanowi unikatowy obraz wojny, widzianej oczami amerykańskiego lotnika.

26 sierpnia 1919 roku w paryskim hotelu Wagram, za sprawą szefa Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu gen. Tadeusza Rozwadowskiego, ośmiu amerykańskich oficerów-lotników podpisało półroczne kontrakty na służbę w Wojsku Polskim. Obok późniejszego dowódcy mjr. Cedrica Faunt-Le-Roya oraz inicjatora przedsięwzięcia kpt. Meriana C. Coopera byli to: por. George Crawford, por. Kenneth O. Shrewsbury, por. Edward C. Corsi, por. Edwin Noble, por. Carl H. Clark oraz kpt. Arthur H. Kelly. W październiku tego samego roku dołączyło do nich jeszcze dwóch pilotów zwerbowanych do służby w Wojsku Polskim w Londynie: por. Elliot Chess

oraz por. Edmund Pike Graves¹. W ten sposób rozpoczęła się historia późniejszej 7. Eskadry Myśliwskiej im. Tadeusza Kościuszki. Jej członkami byli amerykańscy piloci ochotnicy, którzy postanowili wziąć udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Kierowały nimi podbudki patriotyczne, choć żaden spośród nich nie miał polskich korzeni. Powodem podjęcia służby przez Coopera był dług honorowy – jego pradziad, płk John Cooper, w trakcie wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych, walczył pod rozkazami gen. Kazimierza Pułaskiego². Warto oddać mu głos:

Jak Kościuszko przybył do Ameryki i zgłosił się jako ochotnik do armii Washingtona, jak mianowano go na głównego inżyniera w sztabie (...) jak zbudował fort w West Point (...) – to wie każdy, kto zna historię Stanów Zjednoczonych. (...) Każdy, kto czytał historię wie również, jak Kościuszko walczył o niepodległość Polski i jak w końcu zwalczony przemocą, padł ranny pod Maciejowicami i był wzięty do niewoli moskiewskiej. Wiedzieliśmy o tem wszystkim i dlatego naszej eskadrze daliśmy imię tego wielkiego bohatera. Czuliśmy, że może jesteśmy za ostentacyjni, wybierając imię tak wielkiego bohatera, ale czuliśmy również, że imię to będzie naszą podnietą w walce³.

Wszyscy zatem, dobrowolnie związali się z Polską, choć ich motywacją nie były z pewnością względy finansowe – ledwo co odrodzone państwo polskie nie było bowiem w stanie sprostać amerykańskim standardom uposażenia – lotnicy otrzymywali stawki określone dla polskich oficerów. Symbolem oddziału stała się zaprojektowana przez por. E. Chessa w restauracji lwowskiego hotelu George, okrągła tarcza otoczona 13 gwiazdami z czapką krakuską na tle biało-czerwonych pasów i dwóch skrzyżowanych kos. 16 września 1919 roku lotnicy wyruszyli, na własny koszt, z Paryża do Polski. 14 października zostali przyjęci w Belwederze

¹ M. Patelski, *Ochotnicy Amerykańscy w wojnie polsko-bolszewickiej. Z działalności dyplomatycznej gen. Tadeusza Jordan Rozwadowskiego*, „Zeszyty Historyczne” 2000, nr 132, s. 218.

² D. Byczkowski, *Merian Coldwell Cooper (1894–1973) na polsko-amerykańskim „pograniczu”*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2016, t. 36, nr 2, s. 244.

³ M.C. Cooper, *Faunt-Le-Roy i jego Eskadra w Polsce. Dzieje Eskadry Kościuszki*, Warszawa 2005, [w:] R. Karolewicz, R. Fenn, *Dług honorowy. Amerykańscy piloci Eskadry Myśliwskiej im. Kościuszki w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920. Zapomniani bohaterowie*, przeł. B. Gadomska, przedm. N. Davies, Warszawa 2005, s. 16.

przez Naczelnika Państwa, marszałka Józefa Piłsudskiego, który witając ich w zimnych słowach miał oświadczyć: „Nie mamy prawie żadnego sprzętu lotniczego, na każdym kroku będziecie napotykać problemy. Jeżeli uważacie, że możecie skutecznie się przyczynić do sprawy polskiej, rotmistrz Jasiński przydzieli was do odpowiedniej jednostki”⁴.

Mimo wielu przeciwności, w tym także tragicznych wydarzeń⁵, przydzielona pierwotnie do II Grupy Lotniczej jednostka, rozpoczęła działalność zwiadowczą, a od wiosny 1920 roku *stricte* bojową, zapisując się złotymi zgłoskami na kartach historii wojny polsko-bolszewickiej. Szlak bojowy Eskadry, podporządkowanej 6. Armii WP, wyznaczały kolejne lądowiska, z których jednostka startowała, w celu rozpoznania oraz ataków z powietrza na przesuwające się ku zachodowi wojska Armii Czerwonej. Były to: Lwów, Berezowica, Połonne, Berdyczów, Biała Cerkiew, Kijów, Fastów, Koziatyn, Nowogród Wołyński, Hołoby, Uściług, Korczów, Przemyśl. Przez jednostkę przewinęło się łącznie dwudziestu pilotów i jeden obserwator (część spośród członków Eskadry było również mechanikami, jak np. C. Faunt-Le-Roy). Łącznie, w 1920 roku Eskadra wykonała 402 loty bojowe w czasie 682 godzin⁶. W połowie 1920 roku kilku Amerykanów wróciło do Stanów Zjednoczonych, a pozostałych zwolniono ze służby kontraktowej w WP w dniu 10 maja 1921 roku. Uroczyste pożegnanie nastąpiło na lotnisku Lewandówka we Lwowie⁷. Większość lotników 7. Eskadry Myśliwskiej została odznaczona krzyżami *Virtuti Militari* oraz Krzyżem Walecznych⁸.

---

⁴ K.M. Murray, *Skrzydła nad Polską. 7 Eskadra Myśliwska im. Tadeusza Kościuszki*, tłum. z j. angielskiego Barbara z Korwin-Kamięskich Herchenreder, Warszawa 2020, s. 30.

⁵ Podczas ataku na Berdyczów, por. pil. E. Noble został ranny w rękę pociskiem dum-dum, jednak zdołał powrócić na lotnisko. Zob. M. Niestrawski, *Polskie wojska lotnicze w okresie walk o granice Państwa Polskiego (1918–1921)*, t. 2, *Walka i demobilizacja*, Oświęcim 2017, s. 122. W okresie wojny polsko-bolszewickiej straty Amerykanów wyniosły trzy osoby. Zginęli piloci: E. Graves, A. Kelly (podczas wspólnego lotu razem z S. Skarżyńskim) oraz T.V. MacCallum. Zob. M. Romeyko, *Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*, Warszawa 1933, s. 306.

⁶ T. Pawlak, *Polskie eskadry w latach 1918–1939*, Warszawa 1989, s. 57.

⁷ M. Niestrawski, *Polskie wojska lotnicze w okresie walk o granice Państwa Polskiego (1918–1921)*, t. 1, *Początki, organizacja, personel i sprzęt*, Oświęcim 2017, s. 156.

⁸ T.J. Kopański, *Obcokrajowcy w lotnictwie polskim 1918–1921*, [w:] *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń 2001, s. 206.

Pod koniec 2020 roku, nakładem Ośrodka KARTA, ukazały się w Polsce wspomnienia Kennetha Malcolma Murraya pt. *Skrzydła nad Polską. 7 Eskadra Myśliwska im. Tadeusza Kościuszki*. Wydana w Stanach Zjednoczonych w 1932 roku, 11 lat po formalnym zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej, książka⁹ po raz pierwszy ukazała się w całości na polskim rynku wydawniczym¹⁰. Jej autorem był pochodzący z Nowego Jorku por. pil. Kenneth Malcolm Murray, jeden z lotników, którzy dołączyli do Eskadry w lipcu 1920 roku¹¹. Książka składa się z siedmiu części: krótkich *Od tłumacza*, *Wstępu*, *Prologu*, trzech zasadniczych rozdziałów (nazwanych tu *Księgami*) oraz *Epilogu*. Jak zaznaczono w części *Od tłumacza*, tekst oparty na wspomnieniach, wyciągach z dzienników Eskadry i opowieści starszych stażem kolegów bywał – co zrozumiałe – momentami niespójny. Walorem książki jest jej spontaniczność i w takim duchu, w jakim przelał swoje wspomnienia na papier Murray, mimo niedociągnięć oryginału, praca została opublikowana¹². Należy również mieć na uwadze fakt, że autor książki nie brał udziału w walkach na Ukrainie.

Rozdział I – *Piloci z lwiego gniazda* (s. 18–65) – przedstawia początki Eskadry – jej formowanie we Francji, formalne zatwierdzenie nad Wisłą oraz koncentrację jednostki we Lwowie. Murray dzieli się refleksjami na temat obyczajów z nieco egzotycznej dla niego Polski. Zetknięcie się z wojenną rzeczywistością oraz problemami życia codziennego ubogiego kraju nie odstraszyły ochotników. Śmierć pilota Gravesa podczas defilady na zawsze związała Amerykanów ze Lwowem – spoczął on na Cmentarzu Obrońców Lwowa, a pozo-

---

⁹ K.M. Murray, *Wings over Poland :the story of the 7th (Kosciuszko) Squadron of the Polish air service, 1919, 1920, 1921*, D. Appleton, New York 1932.

¹⁰ Do chwili wydania książki, fragment wspomnień Murraya został opublikowany w kwartalniku KARTA. Zob. *Skrzydła nad Polską*, „Karta” 1997, nr 21, s. 24–39.

¹¹ Kenneth Malcolm Murray (1985–1936) – w trakcie I wojny światowej służył w Służbie Powietrznej Armii Stanów Zjednoczonych (United States Army Air Service – USAAS), w lipcu 1920 r. zgłosił się na ochotnika do Wojska Polskiego i zasilili szeregi 7. Eskadry Myśliwskiej. Do Polski przybył z własnym samolotem – Spowith Camel. Po powrocie do Stanów Zjednoczonych wykonywał loty komercyjne. Autor powieści dla młodzieży m.in.: *The law of Cossaks*; *Orlick the Eagle* oraz *Sky Tactics* opublikowanych w latach 1925–1926 w magazynie „Adventure”. W 1932 r. wydał wspomnienia z okresu wojny polsko-bolszewickiej pt. *Wings over Poland*.

¹² B. z Korwin-Kamieńskich Herchenreder, *Od tłumacza*, [w:] K.M. Murray, *Skrzydła...*, op. cit., s. 7–8.

stała część załogi przestała odczuwać, że są obcymi w Grodzie Lwa. Opisywane w pierwszym rozdziale wydarzenia z jesieni i zimy 1919 roku zamyka pierwsze starcie Eskadry z nieprzyjacielem – podczas lotu rozpoznawczego 5 marca 1920 roku por. H. Rorison rozbił skoncentrowane w Wołkowińcach siły bolszewickie.

Rozpoczęta 25 kwietnia 1920 roku ofensywa sprzymierzonych wojsk polskich i ukraińskich na Kijów stanowi główną oś rozdziału II – *Latające stanowiska ogniowe* (s. 66–159). Błyskawiczne posuwanie się sprzymierzonych wojsk na wschód spowodowało, że lotnicy odbywali coraz więcej lotów. Początkowo były to loty rozpoznawcze oraz przekazywanie meldunków. Z biegiem czasu przerodziły się w regularne ataki powietrzne (wart uwagi jest opis bombardowania Cudnowa). Przy znacznym wsparciu lotników, zajęty zostaje Berdyczów – Cooper, Clark oraz Konopka wykonali po kilka lotów bojowych nad miastem, a Noble ostrzelał stację kolejową oraz pociąg pancerny. Rozdział kończy się interesującym opisem walk prowadzonych przez Amerykanów z koncentrującą się na Dnieprze sowiecką Flotyllą Dnieprzańską.

Najdłuższy, a zarazem ostatni, rozdział III – *Skrzydła przeciw kozakom* (s. 160–276) – jest swoistym portretem nieustannych walk prowadzonych przez Jankesów w powietrzu z nacierającą ku Zachodowi konnicą Budionnego. Eskadra, ponosząc kolejne straty (w tym zaginięcie i wzięcie do niewoli Coopera), powróciła do Lwowa. Oprócz opisu kolejnych walk, toczonych przez cofające się wojska polskie z bolszewikami oraz wsparcia z powietrza, Murray dzieli się swoimi spostrzeżeniami o mobilizacji i ofiarności polskiego społeczeństwa w walce przeciwko nieprzyjacielowi. Narrację kończy szeroki opis kontruderzenia znad Wieprza i przynoszący „ostateczną klęskę” Budionnemu bój pod Zamościem. Dziesięciostronicowy *Epilog* stanowi podsumowanie działalności amerykańskich lotników w wojnie polsko-bolszewickiej.

Pracę uzupełniają fotografie. Na czternastu czarno-białych zdjęciach, pochodzących z: prywatnego Archiwum Corsiego, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego, Tom Perry Special Collection/ Brigham Young University, Narodowego Archiwum Cyfrowego oraz Ośrodka KARTA, Czytelnik odnajduje wizerunki amerykańskich lotników, maszyny podczas transportu, a także m.in. moment dekoracji pilotów krzy-

zami *Virtuti Militari*. Na szczególną uwagę zasługuje fotografia M.C. Coopera wykonana w 1921 roku na łotewskiej granicy, po ucieczce z sowieckiej niewoli. Całość oprawy graficznej, choć jest stosunkowo skromna, należy uznać za interesującą.

Opowieść o 7. Eskadrze Myśliwskiej im. Tadeusza Kościuszki, widziana oczami jednego z członków załogi, długo kazała na siebie czekać polskiemu czytelnikowi. Dzięki staraniom wydawcy, po prawie 90 latach od premiery oryginału, ukazała się ważna praca, poświęcona fragmentowi wojny polsko-bolszewickiej. Mimo upływu lat, treść książki nie straciła na wartości. Z pewnością będzie ona interesującym uzupełnieniem dotychczasowej wiedzy o początkach polskiego lotnictwa, jak i samej Eskadry. Minimalna – jak podkreślił tłumacz – ingerencja w tekst pozwala na spojrzenie na historię Eskadry z podwójnie unikatowej perspektywy. Walka toczona jest z powietrza, a także, co niemniej ważne – choć po części ukazuje amerykańskie spojrzenie i refleksje na temat Polski i wojny przeciwko bolszewikom¹³.

Na koniec krótka konstatacja. Z inicjatywy historyków z Zakładu Historii Wojskowości Instytutu Historii UAM w Poznaniu w 2012 roku powstał międzynarodowy projekt naukowy, celem którego jest odnalezienie filmu *Gwieździsta Eskadra*¹⁴, opowiadającego o historii amerykańskich lotników w Polsce. Piszący te słowa wierzy, że po wielu latach film, podobnie jak recenzowana praca, zostanie odkryty na nowo i przybliży losy wyjątkowej grupy lotników.

Rafał Michliński

Kenneth Malcolm Murray, *Skrzydła nad Polską. 7 Eskadra My-*

---

¹³ Por. A. Carton de Wiart, *Moja odyseja. Awanturnik, który pokochał Polskę*, tłum. K. Skoneczny, Warszawa 2018; K. Kurko, *Cud nad Wisłą. Wspomnienia fińskiego uczestnika wojny polsko-rosyjskiej w roku 1920*, przeł. B. Kojro, Warszawa 2010.

¹⁴ *Gwieździsta Eskadra* – polski film niemy z 1930 r. Reżyseria: Leonard Buczkowski, scenariusz: Janusz Meissner, role główne: Barbara Orwid, Jana Krysta, Barbara Ludwiżanka, Jerzy Kobusz, Franciszek Haberek, Stefan Szwarz, Andrzej Karewicz, Zygmunt Biesiadecki. Film opowiada o losach amerykańskich lotników walczących po stronie polskiej podczas wojny polsko-bolszewickiej. Nie zachował się do dzisiejszych czasów – wszystkie kopie zostały najprawdopodobniej zniszczone lub wywiezione przez Sowieców po 1945 r.

śliwska im. Tadeusza Kościuszki, tłum. z j. angielskiego Barbara z Korwin-Kamieńskich Herchenreder, Ośrodek KARTA, Warszawa 2020, ss. 288.

Bibliografia

- Carton de Wiart A., *Moja odyseja. Awanturnik, który pokochał Polskę*, tłum. K. Skoneczny, Warszawa 2018.
- Karolevitz R., Fenn R., *Dług honorowy. Amerykańscy piloci Eskadry Myśliwskiej im. Kościuszki w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920. Zapomniani bohaterowie*, przeł. B. Gadomska, przedm. N. Davies, Warszawa 2005.
- „Karta” 1997, nr 21.
- Kurko K., *Cud nad Wisłą. Wspomnienia fińskiego uczestnika wojny polsko-rosyjskiej w roku 1920*, przeł. B. Kojro, Warszawa 2010.
- Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń 2001.
- Murray K.M., *Skrzydła nad Polską. 7 Eskadra Myśliwska im. Tadeusza Kościuszki*, tłum. z j. angielskiego Barbara z Korwin-Kamieńskich Herchenreder, Warszawa 2020.
- Murray K.M., *Wings over Poland :the story of the 7th (Kosciuszko) Squadron of the Polish air service, 1919, 1920, 1921*, D. Appleton, New York 1932.
- Niestrawski M., *Polskie wojska lotnicze w okresie walk o granice Państwa Polskiego (1918–1921)*, t. 1, *Początki, organizacja, personel i sprzęt*, Oświęcim 2017.
- Niestrawski M., *Polskie wojska lotnicze w okresie walk o granice Państwa Polskiego (1918–1921)*, t. 2, *Walka i demobilizacja*, Oświęcim 2017.
- Pawlak T., *Polskie eskadry w latach 1918–1939*, Warszawa 1989.
- Romeyko M., *Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*, Warszawa 1933.
- „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2016, t. 36, nr 2, Opole 2016.
- „Zeszyty Historyczne” 2000, nr 132.

American Airmen in the Polish-Bolshevik War

Keywords

Polish-Bolshevik war, 7th T. Kościuszko Squadron, American airmen, war memoirs, review

Abstract

After more than 80 years since the American edition, the work of K.M. Murray – an American airman, participant in the Polish-Bolshevik war – titled *Wings Over Poland: The Story of the 7th (Kościuszko) Squadron of the Polish Air Service*, has been published in full on the Polish market. The book, based on the memoirs of colleagues and the Squadron's combat log, provides a unique picture of the war as seen through the eyes of an American airman.

Amerikanische Flieger im polnisch-bolschewistischen Krieg

Schlüsselwörter

polnisch-bolschewistischer Krieg, 7. Jagdgeschwader benannt nach T. Kosciuszko, amerikanische Flieger, Kriegserinnerungen, Rezension

Zusammenfassung

Mehr als 80 Jahre nach der amerikanischen Ausgabe ist das Werk von K.M. Murray – ein amerikanischer Flieger, Teilnehmer am polnisch-bolschewistischen Krieg namens *Wings over Poland* [Skrzydła nad Polską]. *7. Jagdgeschwader, benannt nach Tadeusz Kosciuszko*. Das Buch basiert auf den Erinnerungen von Kollegen und dem Kampfbuch der Geschwader und vermittelt ein einzigartiges Bild des Krieges aus der Sicht eines amerikanischen Fliegers.

Американские летчики во время польско-большевистской войны

Ключевые слова

польско-большевистская война, 7-я истребительная эскадрилья им. Т. Костюшко, американские летчики, военные мемуары, рецензия

Резюме

Спустя более 80 лет после выхода американского издания, работа К.М. Мюррея, американского авиатора и участника польско-большевистской войны, озаглавленная Крылья над Польшей. 7 Истребительная эскадрилья имени Тадеуша Косцюшко (англ. *Wings Over Poland: Story of the 7th (Kosciuszko) Squadron of the Polish Air Service*), наконец была полностью издана на польском языке. Основанная на воспоминаниях боевых товарище и журнале боевых действий эскадрильи, книга дает уникальную картину войны глазами американского летчика.